

FINNSAM-konferensen i Ljusnarsberg våren 1999

Av Tor Eriksson, Örebro

Fredagen den 28 maj

Den här gången skulle konferensen pågå över tre hela dagar, så en intensiv helg förestod oss när vi samlades på Gillersklacks fritidsanläggning lite norr om Kopparberg. Knappt trettio personer deltog redan från början, och det var mycket glädjande att se det stora intresset som finns för de här dagarna. Vi inkvarterade oss i stugor vid anläggningen, varifrån man har en härförande utsikt över trakten. Det här är den andra vårkonferensen i rad som jag har varit ansvarig för. Att jag fick ta hand om den här träffen beror på att jag har bra kontakter med Ljusnarsberg. En annan anledning är det projekt jag bedriver åt Örebro läns museum. Jag dokumenterar samtliga rökstugor, rior, rökbastur, rökkurar och kölnor i Örebro län. En fältinventering sker av varje objekt, då jag antecknar uppgifter om torkhuset med anslutande gårdsmiljö. Jag tar foton och prickar in husen på karta. Vid hemkomsten sammanställer jag sedan uppgifterna och överlämnar dem till museet. Ett antal hus i Ljusnarsberg har jag hunnit med än så länge. Temat för konferensen var därför byggnadsvård, och vi skulle titta närmare på kommunens rior och rökbastur etc.

På fredagen åkte vi ut i egna bilar för att bl.a. bese en del bastur i södra Ljusnarsberg. Jag satt i ledarbilen för karavanen. Det höll på att gå illa redan från början, för min bil glömde svänga av vid avfarten till Kopparberg. Vi vände och tog oss tillbaks in i karavanen igen. Första anhalt blev Smältarbacken, där en förfallen bastu finns att se. Till gården Smältarbacken har det kommit nya ägare, så gården är i mycket bättre skick nu än när jag var här senast.

Jag hade ringt till alla husägare före konferensen för att ta reda på om det var okej att vi besökte deras gårdar. Husägarna är överlag mycket välvilligt inställda och intresserade av sina hus. Smältarbackens ägare kunde jag inte kontakta före utfärden beroende på att jag inte visste vad de heter, men det var inget problem.

Besök vid Smältarbackens bastu

Resan fortsatte över Stjärnfors och ned mot Östra Nybygget. När vi kom till Östra Nybygget märkte vi att ett par bilar försvunnit efter vägen. Här berättade jag först lite kort om vad jag har skrivit om bastun vid min dokumentation. Den här bastun är i bättre skick än Smältarbackens bastu. Vissa åtgärder är ändå angelägna att utföras för att skydda huset. En smedja som delvis är nedgrävd i backen finns också att se här. Den är av kallmurad gråsten.

Märkliga dateringar på väggen studeras

Efter besöket vände bilkortegen och rullade vidare upp på Rällsberget till byn Rälln. Till vår glädje fick vi här återse de försvunna bilarna, så sällskapet blev fullständigt igen.

Från Rälln som är synligt från långt håll har man även en vid utsikt åt andra hållet ned mot Norrsjön. Här intogs det medhavda kaffet med wienerbröd från Gillersklack.

Vy över Rällsberget från Östra Nybygget

Jag visade sedan en rökkur som jag har undersökt. Huset som är i väldigt fint skick är så vitt jag vet den enda rökkuren i Ljusnarsbergs kommun. Rökkuren är endast till för rökning av t.ex. kött eller fisk. Ugnen är nedgrävd under huset. Vid Rälln var ägarna med runt under vårt besök. De har flyttat flera hus till gården, som underhålls omsorgsfullt. Sedan färdades vi norrut mot Stjärnfors på nytt. Vi skulle ta av mot Stuttjärn, men jag missade avfarten så det blev att vända och köra tillbaka en bit.

Diskussion vid Rällns rökkur

En bastu studerades vid gården Östra Stuttjärnsfall. Huset är tyvärr i dåligt skick så här behövs åtgärder omgående. Bl.a. är taket förstört och övervåningen förskjutet i längdled.

Bastun vid Östra Stuttjärnsfall

Den sista anhalten på resan blev Stuttjärn med en raserad ria. Här kan man se zick-zackskärning mellan de övre stockvarven för mossfyllningen.

Gruppen undersöker ria vid Stuttjärn

Bilarna vände sedan åter mot Gillersklack, dit även Birger Nesholen hade anlänt. Hans buss hade blivit stående i Östmark p.g.a. motorhaveri. Middagen serverades bestående av ett tunt köttstycke av obestämd art. Maten var antagligen det sämsta under den här vistelsen i Ljusnarsberg. Den var aldrig riktigt bra.

På fredagskvällen höll vi till inne i Kopparberg, där församlingshemmet stod till vårt förfogande. Hit kunde vi även hälsa allmänheten välkommen. Till den skaran hörde bl.a. några från ortens hembygdsförening och ägarna till gården vid Rälln, vi besökt på vår utfärd. Birger berättade om och visade bilder på de finska byggnaderna rökstugor, rökbastur och rior. Det var väldigt populärt och för mig som har sett bilderna förr var det även några nya sådana.

Efter föredraget följde en diskussion baserad på mina undersökningsresultat: Hur kan man bevara torkhus i Ljusnarsbergs kommun? De som ville bidrog med sina erfarenheter av byggnadsvård från skilda håll. Valter Berg var debattledare och Åke Granberg sekreterare. Eivind Claesson från Örebro läns museum berättade om museets roll i sammanhanget.

Torkhusens bevarande dryftas i församlingshemmet

Det blev en mycket givande diskussion, som förhoppningsvis leder fram till något bestående resultat.

Engagerad debatt om torkhusens bevarande

Återkomna till klacken drack vi te och åt smörgåsar. Sedan satt jag uppe ett par timmar till under lite nattlig samvaro med kompisarna i Finnsam. Andra gick och lade sig för att vara utvilade på lördagen. Jag sitter gärna uppe in på småtimmarna för det är ju inte så ofta vi träffas och eftersom jag har varit med i så många år känner jag ju kärngänget i Finnsam så bra nuförtiden.

Lördagen den 29 maj

Uppstigning skedde vid sjutiden och klockan åtta serverades frukost. Vädret var under fredagen härligt med strålande sol från en klarblå himmel. Lördagen bjöd på dimma, regn och halv storm. Det blev något bättre under dagen.

In till samhället åkte vi för att bese Ljusnarsbergs kyrka med sin finska bibel från 1642. Att det finns en finsk bibel här beror på att predikan under församlingens första tid ägde rum både på svenska och finska.

Seppo Remes bläddrar i den finska bibeln i Ljusnarsbergs kyrka

En vandring förbi loftboden och skvaltkvarnen blev det även för första gruppen deltagare. Den andra gruppen ledde hembygdsföreningen runt bland sina museer. Jag anförde den första gruppen. Efter ungefär en timme bytte vi grupper.

Symboltecken intill en dörr på loftboden vid Malmtorget

Det blev lite olika infallsvinkel på rundvandringarna. Den första gruppen tittade mer på ristningar och magiska tecken i timret på loftboden och skvaltan...

Fotografering av inskriptioner på skvaltkvarnen från Rickenstorp

...medan den andra gruppen med Eivind Claesson i spetsen även tog en sväng förbi de hus som museet är inkopplat i.

Eivind Claesson, Örebro läns museum visar Stora Gården

Under lördagen hade en del nya deltagare anslutit till sällskapet, och tillsammans åkte vi nu mot Gillersklack för att äta lunch. Eftermiddagen bjöd på en rundtur till Kopparberg, Ställdalen och Stora Kumlan. Den skojfriske chauffören Christer Lindström kom med buss från Ställdalen och hämtade oss. Han hade sagt att bussen var schabbig, p.g.a. att han kör mycket på Polen. Så vi undrade om det fanns tak på bussen. Det visade sig att ett sådant fanns. Eftersom jag skulle ta hand om guidningen slog jag mig ned längst fram i bussen bredvid föraren. Kosan ställdes mot Finngruvan med sina koppargruvor. Här finns tolv större och mindre gruvhål. Vattnet i gruvhålen är grönskimrande p.g.a. kopparutfällningar. Det största gruvhålet är något över femtio meter djupt.

Någon kilometer längre söderut ligger gården Nya Vägen. Här finns en ria till beskådande. Gården består av flera gamla hus, som är placerade runt gårdsplanen. Försedd med mikrofon ledde jag styrkan fram till rian. Det var underligt att höra sin egen röst i förstärkaren, så jag använde bara mikrofonen ute här. I stället litade jag till min egen röst som höjdes vid behov.

Tor Eriksson förevisar en ria vid Nya Vägen

Samling inne i rian vid Nya Vägen

Hästar i hagen vid Nya Vägen

Vi åkte sedan runt genom Kopparberg och kom fram till sundet mellan Olovsjön och Björken. I fint läge ovanför sjön Björken ligger gården Råstock. Här gick före 1669 gränsen mellan Västmanland och Dalarna. Vid Råstock finns en ria och en möjlig smedja med kompakt bastuugn. Vid mitt förra besök på gården växte en stor björk alldeles intill rian, men den är nu nedtagen och den lilla smedjan är frilagd från sly. Det visar intresse från husägaren och var roligt att se. Genom Ställdalen tog vi oss till Östra Born. Vid gården Sköttens finns den värdefullaste rian som jag känner till i Ljusnarsberg.

Den är nämligen intakt så när som på ugnen. Mellantaket som finns kvar är intimrat i gavelväggarna. Jag hade fått tag på husägaren som bor i Stockholm. Han lät en granne låsa upp rian åt oss, så att vi kunde komma in i den. Vid Östra Born drack vi vårt medhavda kaffe och tittade på en bastu som ligger en kort bit från gården Sköttens.

Besök vid rian på Sköttens gård nära Östra Born

Tillbaks till Ställdalen for vi sedan för att svänga in mot Stora Kumlan. Bussen tog av upp mot Stångfall, där troligen den sista bebodda rökstugan i Örebro län fanns kvar använd till 1914. Då ombyggdes den till s k svenskstuga. Rökstugan revs troligen under 1920-30-talet. Även grundstenarna är nu borta. Vi försökte med hjälp av ett par gamla bilder försöka lista ut exakt var rökstugan stod. Efter livlig diskussion kom vi fram till en lösning på problemet.

Var fanns Stångfalls rökstuga? Sökning pågår

Bussen rullade vidare mot Stora Kumlan. Här finns den sista rian som vi besökte, så sammanlagt studerade vi fyra rior under lördagsresan. Stora Kumlans ria ligger på sankmark och är rutten nedtill. Väggarna är även kraftigt förskjutna p.g.a. att knutskallarna är avsågade. Här krävs insatser snarast för att rädda huset åt eftervärlden. Ett stycke västerut åkte vi så innan vi kom ut på vägen mellan Kopparberg och Yxsjöberg. Genom rena vildmarken kom vi fram till Skäret vid sjön Ljusnarn. Ett par kilometer längre fram stannade bussen. Vi gick av för att följa Bergslagsleden en kort bit fram till Kyrksten. Stenen skulle utgöra hörnsten till socknens kyrka. När gruvbrytningen startade inne i nuvarande Kopparberg anlades kyrkan där i stället. Stenen ligger vid den gamla finnvägen från Grangärdegränsen i nordväst ned mot kyrkbyn Kopparberg. Stenen användes som vilsten för att ta på strumpor och skor på väg till kyrkan. I närheten av stenen finns en finnkirkogård. Kirkogården upphörde att användas 1635, då den nya kyrkogården invigdes. I Olovsjön, som har fått sitt namn efter en finne, finns även en likholme.

Vi återkom till Gillersklack, där Ljusnarsbergs Kommun bjöd oss på middag. Gunvor Gustavsson presenterade kommunen och dess kulturella verksamhet. Framåt åttatiden blev det tid för en tripp ned till hembygdsgården Södra Finnfall. Hembygdsföreningen hade låst upp stugorna åt oss, så vi kunde gå runt och betrakta de olika husen. Bl.a. blev det diskussion om huruvida det s.k. pörtet har varit en riktig rökstuga eller inte. Vi tittade även på ett par rekonstruerade finnhässjor och stolparna till den gamla hässjan. En torkbastu med sidolavar och mittugn finns också här. Efter rundvandringen drack vi te och åt smörgåsar. Sedan åkte vi tillbaks till Gillersklack för några timmars nattlig samvaro, innan jag kröp till sängs.

Söndagen den 30 maj

Efter frukosten lämnade vi Gillersklack för den här gången. Bilarna rullade in mot Kopparberg på nytt, för samling i Ljusnarsbergs församlingshem.

Folke Vennberg, Storå skildrade här de torpare som bodde i skogen ovanför Guldsmedshyttan. Han har kartlagt en mängd torp, prickat in dem på en stor karta och även sett till att skyltar har kommit upp vid bosättningarna. Även andra platser i skogen har kartlagts, som t.ex. kolbottnar. Om somrarna ordnar han vandringar runt till de olika bosättningarna.

*Folke Vennberg presenterar Linde
Finnmark*

Det var mycket finnar som bosatte sig även i det här området, även om det är svårt att fastställa det med hjälp av arkivmaterial.

Förhoppningsvis kommer hans uppgifter att publiceras så småningom. Folke visade även bilder från Kindlahöjden, som han har varit engagerad i för att det skall bli naturreservat.

*Folkes karta över torp i Linde
Finnmark granskas*

Även till församlingshemmet hade vi med oss kaffe och wienerbröd från Gillersklack.

Efter kaffepausen redogjorde Inger Pettersson, ordförande i Nya Kopparbergs Bergslags Hembygdsförening, för den finska bosättningen i Ljusnarsbergs socken. Med hjälp av olika källor berättade hon om de finnar som slog sig ned i socknen. Den förste finnen bosatte sig i slutet av 1500-talet vid sjön Ljusnarn.

*Inger Pettersson skildrar Ljusnarsbergs
finska historia*

I samlad trupp gick vi sedan till restaurang Två Kockar, där vi skulle äta lunch. Pizzor beställdes, men det dröjde mycket länge innan vi fick dem serverade. Så småningom kunde vi emellertid återvända till församlingshemmet för avslutande Finnsam-ärenden.

En tapper skara på ungefär tjugo personer bänkade sig åter för förhandlingar. Under dagen stod drickor, frukt och godis framlockat på ett par bord, så det var bara att låta sig smaka därav.

Söndagseftermiddag i församlingshemmet

Maths Östberg rapporterar om sina husstudier

Våra interna ärenden gicks igenom och mötet kunde avslutas. Jag fick mottaga varma applåder för mitt sätt att genomföra konferensen på. Om jag får säga det själv var jag väl värd det, eftersom jag nästan har fått förbereda och genomföra allting ensam. Utan min kännedom om bygden hade det troligen tyvärr aldrig blivit någon konferens i Ljusnarsberg. Nu gav mig konferensen mersmak vad gäller intresset för vård av torkhusen i länet.